

KRÓNKA

ZACHAR JÓZSEF

TUDOMÁNYOS ÜLÉSSZAK BULGÁRIA TÖRÖK URALOM ALÓLI FELSZABADULÁSÁNAK 100. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Intézményünket érte az a megtiszteltetés, hogy 1978. március 6-án házigazdája lehetett annak a tudományos ülésnek, amelyet a Bolgár—Magyar Történelmi Vegyesbizottság, a Budapesti Bolgár Kulturális Központ, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete és a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum rendezett Bulgária török uralom alóli felszabadulásának 100. évfordulója alkalmából.

Berend T. Iván akadémikus, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem rektora üdvözölte a megjelenteket. Megnyitó beszédében méltatta a bolgár népnek a nemzeti függetlenség kivívásáért folytatott hosszú küzdelmét. Kiemelte az 1877/78-as orosz—török háborúnak azt a jelentőségét, hogy lehetővé tette Bulgáriában az államiság helyreállítását és így megnyitotta az utat a tőkés fejlődés szabadabb kibontakozása előtt.

Rámutatott ezután arra is, hogy Bulgária tőkés fejlődése a Kelet-, Délkelet-Európában késve megindult és lassúbb folyamatba illeszkedhetett bele. Ennek következtében Bulgária egészen a második világháború végéig elmaradott országgá vált. Igazi felszabadulást a bolgár nép számára is csak a szocialista átalakulás hozott. Befejezésül *Berend T. Iván* a magyar és a bolgár nép sorsának hasonló vonásaira utalt és méltatta a két nép testvéri együttműködését a szocialista közösség keretében.

Bisztra Cvetkova, a történelemtudományok doktora, a Szófia-i Állami Egyetem tanára Az oszmán birodalom a felszabadító háború küszöbén címmel tartott előadást. Bevezetőben kifejtette, hogy a XIX. század utolsó harmadában még látszólag hatalmas volt a török birodalom. Jelentős területeken azonban már csak név-

leges volt az uralom, Szerbia és a két román fejedelemség autonómiát élvezett. Nem ez volt a helyzet a Balkán nagy részén, ahol a török uralom még ekkor is szilárdnak bizonyult, bár nőtt a belső feszítő erő a meginduló kapitalista fejlődés és a despotikus uralmi módszerek ellentmondása következtében. A török elnyomás ötszáz éve alatt állandósult ellenállási népmozgalom ekkor már nemzeti felszabadító mozgalommá fejlődött Bulgáriában.

Ugyanebben az időben akuttá vált az ún. keleti kérdés, az európai nagyhatalmak törekvése, amely arra irányult, hogy a hanyatló török birodalom ellenében érvényesítsék befolyásukat a Balkánon. A két folyamat szükségszerűen siettette az oszmán birodalom felbomlását, a nemzeti államok létrejöttét.

Az előadó ezután az adó- és robotterheket, a török hivatalnokok visszaéléseit, az önkényeskedéseket és erőszakoskodásokat részletezte, felidézte a bolgár nép szörnyű nyomorát. Kiemelte, hogy a bolgár nép számára a török feudalizmus béklyóit még elviselhetetlenebbé tette az uralkodó nép vallási fanatizmusa.

Rátérve a bolgár nemzeti mozgalomra, *Bisztra Cvetkova* hangsúlyozta, hogy a paraszti erők mellett növekvő szerepet játszottak a plebejus-értelmiségi városi rétegek és a kialakuló nemzeti burzsoázia. Utóbbi azonban éppen a keleti válság idején cselekvésében megbénította a nyugat-európai tőkével való összefonódása. Az értelmiségiek először a reformgondolatot képviselték, de hamarosan felismerték, hogy az elnyomott népek előtt a szabad fejlődést csak a forradalom nyithatja meg. Erre az idő az 1875-ös hercegovinai és boszniai felkelés után érkezett el.

Nyikolaj Gencsev, a történelemtudományok doktora, a Szófiai Állami Egyetem tanára A bolgár nemzeti újjászületés korszaka című előadásában részletesebben szólt arról a vitáról, amely az 1870-es években a bolgár nemzeti mozgalomban a reform és forradalom kérdésében folyt. Kiemelte annak jelentőségét, hogy a bolgár fiatalok külföldről a legmodernebb eszméket hozták magukkal. Ezek az eszmék először az irodalmi és művészeti életben fűkrözödtek, majd a publicisztikában és a tudományos területen is lecsapódtak.

A polgári ideológiát Vaszil Levszki a bolgár valóság talajára ültette át és mozgósító erővé változtatta. A nemzeti felszabadító mozgalomban játszott vezető szerepét 1873-as kivégzése után Hriszto Botev vette át, aki egységbe kovácsolta az ekkor a mozgalomban ható eszméket.

A mozgalom térnyerésére támaszkodva 1876-ban kirobbant az Áprilisi Felkelés. A szilárd török uralom és a kormányzat túlereje következtében május végére sikerült levérni a felkelést. Nem volt elég erős a bolgár nemzeti felszabadító mozgalom, hogy egyedül győzzön a felszabadító forradalmi harcban.

Segítségét elsősorban a szláv népek szövetségesétől, a tengeri kijáratot keresve a török birodalommal összeütköző Oroszország kormányzatától várhatott a bolgár nemzeti mozgalom. A szörnű török megtorlás pedig az orosz népben is segítségnyújtási mozgalmat keltett. Már a szerb—török háborúban, 1876-ban orosz önkéntesek mentek a szláv népek megsegítésére. 1877-ben kitört az orosz—török háború, és ekkor a bolgár hazafiak az orosz és román seregek oldalán siettek önkéntesként bekapcsolódni a felszabadító harcba. Ennek a háborúnak a kimenetele tette lehetővé végül is a bolgár nép önálló állami és nemzeti életének megteremtését, egyúttal a kapitalista fejlődés fellendülését.

1878-ban Bulgária felszabadult a török feudális-despotikus rendszer alól, megtette az első lépést az újjászületés útján. A fejlődést ugyanakkor azonnal lassította a berlini kongresszuson a nagyhatalmak által megvalósított területrendezés, a bolgár nép feldarabolása — fejezte be előadását Nyikolaj Gencsev.

Niederhauser Emil, a történelemtudományok doktora, a Kossuth Lajos Tudományegyetem tanára, az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója A balkáni népek felszabadulása címmel tartott előadást. Kifejtette, hogy a feudalizmusból a kapitalizmusba

való átmenet során a Törökországtól ténylegesen független két dunai fejedelemség és Crna Gora esetében az államiság helyreállítása az európai helyzettől függött.

A többi területeken a keresztények szövívője a konstantinápolyi pátriarcha, ill. a görög klérus volt. A görögöknek a török birodalmon belül jelentős befolyásuk volt még a kereskedelemben és a pénzügyben, sőt a külpolitikában is. A nagyrészt mohamedán vallású albánok hasonlóan jelentős befolyással rendelkeztek. Így ez a két nép a török uralom támaszát jelentette.

A szerb nép periférikus területen élt, itt így korán jelentkeztek az elszakadási törekvések. Ennek elkerülésére a török kormányzat már a XVIII. század végén önkormányzatot biztosított.

A bolgár nép egyetlen fenti előnnyel sem rendelkezett. Közel élt a török fővárosához, így autonómiáról szó sem lehetett, ugyanakkor nem volt számottevő értelmisége, polgársága. Helyzetét nehezítette, hogy keresztény vallású volt a lakosság.

A nemzeti felszabadulás kérdése a XIX. században valamennyi balkáni népnél napirendre került. A századelő szerb és görög felkelése 1830-ban az előbbinek a vazallusállam státusát, az utóbbinak a teljes államiságot eredményezte. Az albánok az egész század során ragaszkodtak a török államhoz, csak 1912-ben, a Balkán-háborúk kényszerítő ereje következtében vált ki a birodalomból az albán állam.

A bolgár nép a korábban ábrázolt nehézségek következtében a nemzeti felszabadulást csak az orosz beavatkozástól remélte, miután Oroszország Törökország felbomlasztására törekedett. A krími háború után ez az irányzat az orosz politikában háttérbe szorult, így került sor az 1876-os áprilisi bolgár felkelésre. Miután ezt a török állam vérbe fojtotta, végül is megtörtént az orosz beavatkozás. Ezt követően az európai hatalmi helyzet következtében vált valósággá a bolgár nép felszabadulása, ugyanakkor a bolgár hazafiak fegyveresen is küzdöttek ennek érdekében az orosz seregek mellett.

Dr. Bencze László őrnagy, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum tudományos főmunkatársa A hadszíntér és a katonai erőviszonyok a felszabadító háborúban című előadásában megállapította, hogy a katonapolitikai helyzet 1877 tavaszán minden vonatkozásban Oroszországnak kedvezett. Az európai hatalmak semlegessége biztosított volt, hatalmas erőtaralékaik mellett Oroszország a balkáni né-

pek támogatására is számíthatott, míg Törökországot súlyos belső válság györtözte.

A katonai erőviszonyok nem voltak ilyen kedvezőek Oroszország részére, hadserege csak szárazföldön, Románián keresztül vonulhatott Bulgáriába. A hadszíntéren természetesen akadályt képezett a Duna és a Balkán-hegység. A török hadvezetés ezekre építve már korábban három jelentős erődvonalat hozott létre.

Az előadó ezután az orosz hadsereget jellemezte. Az 1874-ben bevezetett általános hadkötelezettséggel járó átállás még nem fejeződött be a hadkiegészítésben. A gyalogezerdek zöme 3 zászlóaljából, zászlóaljanként 1 vadász- és 4 gyalogos századból állt, az ezredlétszám 3000 fő volt. A fegyverzet nagyrészt elavult Krnka 15,2 mm-es szuronyos puská volt. A régi harceljárás is megmaradt, támadásban a zárt zászlóalj-kötélekben végrehajtott roham. A lovasság gyorsabban fejlődött, a 2400—2700 fős lovashadosztályokat kard és pika mellett modernebb Berdán 10,6 mm-es puskával látták el, 12—18 lövegből álló fogatolt tüzérséggel erősítették meg. A tüzérség 76 mm-es hegyi és 86, ill. 106 mm-es tábori ágyúkkal rendelkezett.

A török hadseregben az 1869-ben bevezetett általános hadkötelezettség csak a mohamedán alattvalókra vonatkozott. A haderő három vonalból épült fel és irreguláris csapatok egészítették ki. A gyalogezerd vegyes harcértékű 3 zászlóaljából, zászlóaljanként 8 századból állt, az ezredlétszám 2500 fő volt. A fegyverzet zömmel 11,4 mm-es Henri-Martini puská volt, és rendszeresítve voltak a sánceszközők is. A harcászatan a védelem játszotta a főszerepet, kiépített állásokból leadott gyorstűzzel. A támadó harceljárást a zárt alakzatban végrehajtott roham jellemezte. A lovasság gyenge volt. Egy lovasezerd létszáma 900 fő volt, 6 századból állt, amelyek közül a pisztoly és kard mellett kettőt karabéllyal, négyet lándzsával szereltek fel. A tüzérség elavult 78 és 85 mm-es tábori ágyúkkal rendelkezett.

Az Oroszországgal szövetséges Románia hadserege biztosítani tudta az orosz

hadsereg előrenyomulását és képes volt jelentős támogatást nyújtani a támadó hadműveletekben. A szerb hadsereg új-jászervezése az 1876-os vereséget követően még nem sikerült. Montenegro állandó hadsereggel nem rendelkezett, népfölköltit is nehezen tudta gyűlekeztetni a nehéz terepviszonyok miatt.

A bolgár hadszíntér erőviszonyait részletezte befejezésül Bencze László. E szerint az orosz hadsereg 193 000 fővel és 472 löveggel, a román hadsereg 52 000 fővel és 144 löveggel kezdte meg a hadműveleteket a 186 000 fős török hadsereg ellen, amelyet védelmi állásain kívül 800, erődökben rögzített ágyú is segített. Így a továbbiakban Oroszország újabb és újabb friss hadosztályok bevetésére kényszerült, míg végül is súlyos áldozatok árán felszabadította Bulgáriát az ötszáz éves gyűlölt török uralom alól.

Sztojan Radev, a történelemtudományok kandidátusa, a Budapesti Bolgár Kulturális Központ igazgatója, köszönetet mondott az ülészakon elhangzott értékes előadásokért. Ezt követően a bolgár nép történetének a társadalmi haladásért vívott hősies küzdelmekben gazdag utolsó száz évről szolt. Utalt arra, hogy miközben a bolgár nép megemlékezik ezekről a dicső évfordulókról, nagy gondot fordít a testvéri szocialista országok kiemelkedő haladó hagyományainak megünneplésére is.

A tudományos ülészak az elnöklő *Berend T. Iván* akadémikus zárszavával ért véget. Hangsúlyozta, hogy a hétköznapi kutatómunkában megvalósuló együttműködés megnyilatkozása volt ez az ülészak. Az itt ismertett eredmények újabb lendületet adnak a további kutatásoknak. Ezeket az eredményeket a következőkben foglalta össze: az előadók törekedtek a történelmi folyamatok teljességének ábrázolására, kimutatták a nagyhatalmi erőviszonyok szerepét, elemezték a belső fejlődést, megfelelően hangsúlyozták a belső és külső lehetőségek találkozását, így hozzájárultak a történelmi valóság még jobb megértéséhez. A közös rendezvény egyúttal hozzájárulást jelentett népeink testvéri együttműködéséhez.